

Fi2019/04187/K

2020-04-29

Yttrande över betänkande av Utredningen om idéburna aktörer i välfärden (SOU 2019:56)

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) är en organisation som samlar patient-, brukar- och anhörigorganisationer inom det psykiatriska området. Nätverket har idag 13 medlemsorganisationer. Organisationerna som ingår i NSPH är RFHL, RSMH, Riksförbundet Attention, Sveriges Fontänhus, Riksförbundet Balans, Schizofreniförbundet, Frisk & Fri, SPES, SHEDO, Suicide Zero, Svenska OCD-förbundet, ÅSS och FMN. Vi ser patienter, brukare och anhöriga som en oumbärlig resurs genom deras unika kunskap och anser att deras perspektiv och erfarenheter bör ha ett större inflytande över beslut och insatser som berör dem både på individ- och systemnivå.

Inledning

NSPH ser mycket positivt på att denna utredning kommit till då den belyser viktiga framtidsfrågor för hela vårt välfärdssamhälle.

När allt mer av välfärdens verksamheter lades ut på externa leverantörer fanns en förhoppning att detta skulle leda till att de idéburna aktörerna skulle inta en betydande roll som leverantörer av välfärdstjänster. Så har dock inte blivit fallet. Rättslig osäkerhet om under vilka förutsättningar en kommun eller en statlig myndighet kan finansiera en välfärdsverksamhet som bedrivs av en idéburen aktör är en viktig orsak till detta och här behövs förtydligande regelverk.

Utredningen föreslår att idéburna aktörer som uppfyller vissa krav ska kunna registrera sig som idéburna aktörer i offentligt finansierad välfärdsverksamhet. Man har tagit fram en definition och vägledning för idéburet offentligt partnerskap (IOP). Det är ett samarbete mellan offentliga och idéburna aktörer - som syftar till att uppnå ett gemensamt allmännyttigt mål. Utredningen föreslår också ändringar i LOU (upphandlingslagstiftningen) och LOV (Lagen om valfrihetssystem). Upphandlande myndigheter ska i vissa fall ska ha möjlighet att reservera deltagande för idéburna aktörer. Det ska bli möjligt om det bidrar till att förverkliga den sociala målsättningen med tjänsten samt leder till budgetmässig effektivitet. Utredningens förslag skulle därmed öka möjligheterna att fullt ut dra nytta av den kompetens, det förtroende och de andra resurser som finns hos idéburna aktörer.

Bakgrund

Under de senaste 25 åren har den svenska välfärden avreglerats, vilket har möjliggjort för olika aktörer utöver de offentliga att bedriva verksamhet. Det har på många sätt varit bra, men avregleringen gjordes snabbt och regelverken anpassades inte för att stimulera idéburna aktörer. Eftersom välfärden i Sverige öppnades för konkurrens för många år sedan kan man tro att mångfalden slagit rot och fått växa. Men så är det inte. Fördelningen har varit och förblir sned. Idéburna sektorn har en mycket mindre del av välfärdsproduktionen än det var tänkt.

Den dominerande kategorin aktörer är fortfarande offentliga. De kommersiella aktörerna har också växt kraftigt. Bara ett par procent av den offentligt finansierade välfärden i Sverige utförs av idéburna verksamheter. Det kan jämföras med våra grannländer där Norge har dubbelt så stor andel idéburna välfärd och Danmark cirka fem gånger så stor. Sverige har i internationell jämförelse hamnat i bakvattnet.

NSPH:s utgångspunkter

NSPH anser att det är viktigt att komma till rätta med den sneda fördelningen och skapa en pluralism inom utbudet av välfärdstjänster. Huvudmän och upphandlare har idag otillräcklig kunskap om hur man kan samverka med idéburna aktörer. Därtill saknas ofta medvetenheten om att den välfärd som utförs av idéburna bidrar till att stärka samhällskontraktet genom att öka inflytande och delaktighet – både för brukare och medborgare.

Det behövs ökad kunskap om idéburet utförande av välfärdstjänster hos politiker, opinionsbildare och myndigheter. Lagar, regelverk och ersättningssystem behöver reformeras så att de underlättar för stat, kommuner och regioner att ingå ändamålsenliga avtal och samverka med civilsamhället – patient- brukar- och anhörigorganisationer och andra idéburna verksamheter. Ersättningssystemen måste vara långsiktiga och förutsägbara för att de idéburna aktörerna ska kunna bygga upp en kapacitet och ha reella möjligheter att vara utförare. Det är också av största vikt att skapa förutsättningar för en utveckling av kvalitetsbaserad uppföljning, forskning och utveckling av olika typer av utförares insatser.

Med tanke på hur eftersatt idébaserat utförande av välfärdstjänster har varit i Sverige skulle en särskild satsning på utvecklingsarbete inom detta område vara motiverad. Ett särskilt angeläget område att utveckla och studera är när idéburna aktörer kan tillföra mervärden till verksamheterna; nya kvalitéer, dimensioner och kulturer kring bemötande och förståelse.

Det är väl känt – vilket beskrivs i utredningen - att utförare som står brukare, klienter, patienter och anhöriga nära ofta har bättre förutsättningar att lyckas med insatser inom områden där andra utförare har svårigheter att skapa tillit. Det handlar om att skaffa sig djupare kunskap och förståelse av en problematik. Den kan man uppnå genom att utföraren delar brukarnas/patienternas erfarenheter och att de har god kunskap om vilka levnadsvillkor som gäller när man är sjuk, funktionshindrad eller tillhör en annan socialt utsatt grupp.

Den stigmatisering som råder i samhället i stort rörande psykisk ohälsa påverkar ofta verksamheter så att man kan tala om en stigmatiserande struktur eller kultur. De enskilda medarbetarna i verksamheten bär med sig ett tänkande och en bemötandekultur som motverkar skapandet av tillit och motivation hos brukarna av verksamheten.

Utredningens förslag

NSPH tillstyrker utredningens samtliga förslag men vill tillföra ett antal kompletterande synpunkter och förslag.

Definition och registrering av idéburna aktörer (Kapitel 5 i utredningen)

Det finns stor oklarhet om vad idéburen välfärd är och många myndigheter och huvudmän vet inte hur eventuell samverkan med idéburna organisationer ska utformas. Vi anser därför att en definition och registrering av idéburna aktörer enligt utredningens förslag behövs för att bringa klarhet och god ordning inom området. Trots detta ser vi fördelar med att idéburna aktörer som inte är registrerade kan komma ifråga för IOP eller vara utförare enligt LOU eller LOV i vissa väl avgränsade fall. IOP bör även kunna ha karaktären av pilotverksamhet och användas vid utvecklande av nyskapande verksamheter eller för nya behovsgrupper. Då kan det vara en fördel att även grupper som inte ännu inte hunnit etablera sig som fullvärdiga idéburna verksamheter – men ändå har viktig relevant kunskap - har möjlighet att ingå i ett partnerskap.

NSPH vill också framhålla vikten av att idéburna aktörer medverkar i den registreringsprocess som föreslås. Att den utformas och löpande utvärderas tillsammans med den idéburna sektorn för att säkerställa att rätt data tas in och att registreringen sker på ett ändamålsenligt sätt.

NSPH menar att det utöver den föreslagna definitionen av idéburen aktör i offentligt finansierad verksamhet också bör utredas på vilket sätt brukarrörelsen, som företräder patienter, brukare och anhöriga, särskilt kan lyftas i denna roll.

Exempelvis företräder NSPH gruppen personer med psykisk ohälsa. Fördelarna som lyfts i utredningens beskrivningar kring idéburen välfärd gäller idéburna organisationer i stort. Inom detta område där just välfärd avses anser NSPH att de organisationer som företräder de grupper som dessa tjänster vänder sig till borde få en särskild status då de fördelar som kommer av att arbeta från just den specifika gruppens perspektiv har ytterligare fördelar, både i kunskap, identifikation och förtroende.

Att få ta del av välfärd som utförs av en aktör som har just den grupp som du ingår i som huvudperspektiv, och kanske till och med mötas av personer som har liknande erfarenheter som du själv, har stor betydelse för skapande av hopp och egenmaktsutveckling, samt bättre förutsättningar att anpassa verksamheten så att den utgår ifrån personen som tar del av verksamheten.

Utredningens bedömningar och förslag beträffande idéburet offentligt partnerskap (Kapitel 7 i utredningen)

NSPH ser mycket positivt på att förslag läggs för att göra idéburna offentliga partnerskap (IOP) mer använt. Vi ser det som en mycket lovande samarbetsform som fyller ett viktigt tomrum mellan projektsatsningar och upphandlingar eller liknande finansiering, men också som något ännu relativt okänt och oprövat inom brukarrörelsen inom det område där NSPH är verksamt. I dagsläget satsas stora mängder pengar på olika projektsatsningar som aldrig får möjlighet att leva vidare. I många fall är dessa projekts verksamheter gynnsamma för alla samhällets aktörer, men på grund av den kortsiktiga projektfinsieringen och den ofta långsamma byråkratin inom det offentliga så hinner ingen efterlevnad säkras innan projektet

tar slut. En IOP kan vara ett lämpligt alternativ för att hjälpa sådana verksamheter, att leva vidare och fungera långsiktigt.

Dock så anser vi att flera av de resonemang som utredningen för inte sedan återspeglas i förslagen. Dessa förslag är viktiga första steg i rätt riktning, men det behövs ytterligare insatser för att den önskade effekten: att fler IOP:er kommer till för att utöka den idéburna sektorns roll i välfärden. Särskilt om man vill att detta ska ske i närtid.

Vår erfarenhet är att det finns olika traditioner av exempelvis upphandling i landets regioner och kommuner, och att på grund av detta kan förutsättningarna variera för att till en IOP. Även i de regioner som haft en längre historik av att arbeta med IOP så är det inte så spritt som vi skulle önska. För att ändra på det behövs snabba och verkningsfulla åtgärder i form av informationsinsatser och handledning.

Vad kännetecknar idéburna offentliga partnerskap

NSPH tillstyrker förslaget om de kriterier som ska känneteckna idéburna offentliga partnerskap, med tillägg att det bör förtydligas att huvudsyftet bör vara att det är en verksamhet som ska bedrivas under en längre tid. Även om det är en verksamhet som har karaktären av försöksverksamhet bör målsättningen vara att den efter utvärdering, anpassningar och korrigeringar ska bedrivas långsiktigt.

Vi vill också att mer tonvikt läggs på att IOP ska kunna tillkomma på den idéburna organisationers initiativ. Särskilt viktigt är att brukarrörelsen – som representerar de målgrupper som verksamheten är till för – ska kunna definiera samhällsproblem och hur de kan åtgärdas inom ramen för IOP.

Informationsinsatser

Utredningen har tagit fram en vägledning för hur arbetet med att ingå IOP kan gå till och föreslår att Upphandlingsmyndigheten ska ges i uppdrag att arbeta med informationsinsatser gentemot offentliga och idéburna aktörer med utgångspunkt i de kriterier för IOP som utredningen har tagit fram. NSPH anser att det är av stor vikt att sådana informationsinsatser genomförs. Insatserna kan med fördel planeras och genomföras tillsammans med representanter från idéburna aktörer som har erfarenhet av att utföra välfärdstjänster utifrån idéburet offentligt partnerskap. Dessa informationsinsatser är nödvändiga om utredningens förslag ska kunna förverkligas och samhället få ta del av det tillskott som ett samarbete med de idéburna aktörerna erbjuder.

Inte sällan noterar vi att rädsla och ängslighet hos myndigheter och beslutsfattare utgör ett hinder för att kunna gå in i IOP. Fram för allt gäller detta inom områden där stigma och fördomar om psykisk ohälsa minskar beslutsfattare och tjänstemäns tillit, som exempelvis att medarbetare som återhämtat sig från psykisk ohälsa kan vara goda och pålitliga samverkansparter och kostnadseffektiva utförare av välfärdstjänster av god kvalitet. Vi ser ett behov av att ta fram ”goda exempel” på idéburet offentligt partnerskap för att skapa medvetenhet om, och tilltro till, att idéburna aktörer kan stå för ett värdefullt och unikt bidrag. NSPH ser positivt på förslaget att Upphandlingsmyndigheten ska utveckla vägledningen. Goda exempel och praktiska erfarenheter kring IOP bör löpande föras in i denna.

NSPH menar att informationsinsatserna kring IOP behöver vara omfattande, och att idéburna aktörer bör engageras i utformandet av insatserna. Vi ser att det offentliga behöver få mer kunskap om värdet av idéburna aktörer i allmänhet och i synnerhet verksamheter som initieras och drivs av brukarrörelsen.

Som utredningen själv lyfter har idéburna aktörer ofta verksamhet som offentliga aktörer inte ens känner till behovet av.

Denna informationssatsning bör också verka för en ökad förståelse för vikten av brukarperspektiv och brukarinflytande i de offentliga verksamheterna. Informationsinsatserna bör ske på individuell nivå, gruppnivå respektive verksamhetsnivå, och syfta till att öka förståelsen och kunskap kring vilka behov som finns och vilka verksamheter som bäst skulle tillgodose dessa behov. Utöver att informationssatsningen med största sannolikhet skulle leda till mer brukaranpassade verksamheter kan detta även hjälpa det offentliga att lyfta blicken och förstå värdet av att hitta sätt att samverka och arbeta gemensamt med idéburna aktörer, och då särskilt brukarrörelsen.

Vi ser också att den idéburna sektorn behöver få mer information, kunskap och vägledning kring de olika sätt som finns för dem att samverka med det offentliga kring finansiering.

I dagsläget är detta arbetssätt och särskilt IOP något som man inom det idéburna i stor utsträckning inte känner till. Vi tror därför att det behöver satsas ordentligt på information och att det med fördel kan göras till en uppsökande verksamhet.

Vi ser även att det är viktigt att hitta sätt att få det offentliga att känna trygghet. Risken med de gränsdragningar som behöver göras för att en satsning ska utgöra en IOP och inte istället bli föremål för en upphandling är att den offentliga aktören blir tveksam till att ingå en IOP med en idéburen aktör. Denna risk finns särskilt i de regioner eller kommuner som har en stark tradition av upphandling och de med aktörer som inte sedan tidigare har någon erfarenhet av IOP. Där ser NSPH mycket positivt på den vägledning som tagits fram av utredningen, men anser att det utöver detta kommer att behövas en rådgivningsfunktion för den offentliga aktören att vända sig till för att få hjälp med dessa gränsdragningar.

Att arbeta utan kontrakt och med tillit är i realiteten något som ligger ganska långt ifrån genomsnittlig myndighetskultur. Särskilt viktigt blir informations- och rådgivningsfunktionen i de fall en föreslagen verksamhet ligger nära något som anses utgöra en marknad, eller när en nyskapande tjänst som kanske tillkommit till följd av en projektsatsning börjat få sådan omfattning och spridning att den kan börja anses ha en marknad. Om den offentliga aktören inte känner sig trygg i detta riskerar goda idéer som skulle ha en bra passform som IOP och gynna den offentliga verksamheten att aldrig förverkligas. Slutligen ser vi också den risk som utredningen själv lyfter, att det finns en risk att IOP:er kommer till snarare med de föreningar som har en god relation med representanter för den offentliga aktören, alternativt att stora organisationer får företräde eller att samma organisationer alltid prioriteras, än att det handlar om att de bästa idéerna blir de som man tecknar samarbeten kring, eller med de bästa utförarna. För att motverka detta behöver ytterligare förslag läggas.

En central del är de kontaktytor som finns mellan det offentliga och den idéburna sektorn där det offentliga och det idéburna dels kan komma i kontakt med varandra, dels bygga relationer

och tillit samt identifiera områden av gemensam allmännytta. Detta varierar kraftigt över landet och behöver överlag satsas på, också för att IOP:er ska komma att bli till på bästa sätt.

Bedömningar och förslag som rör tillämpningen av upphandlingslagstiftningen (Kapitel 8 i utredningen)

NSPH ser positivt på förslaget att Upphandlingsmyndigheten ska få i uppdrag att arbeta med riktade informationsinsatser, samt att uppdraget ska genomföras med företrädare för den idéburna sektorn. I denna behöver det ingå att utveckla kompetens hos det offentliga i att upphandla komplexa sociala tjänster på ett sätt som lyfter fram idéburna aktörers särart.

Ett omfattande kulturskifte kommer att behövas inom en stor del av den idéburna sektorn för att upphandlingar ska bli en relevant finansieringsform. Om man verkligen vill få in den idéburna sektorn ser vi att det vore lämpligt att avsätta medel till att de idéburna organisationerna inom sig ska kunna utbilda sig kring upphandlingar och sammanställer de första anbuden för organisationens del. Vi ser också att det vore lämpligt med en stödperson, exempelvis hos Upphandlingsmyndigheten, som har särskild kunskap om idéburna organisationers och brukarrörelsens särskilda situation och kan hjälpa organisationer att formulera sin verksamhet som ett anbud på aktuella upphandlingar.

Om den idéburna sektorn över tid tar en större roll i upphandlingar ser vi också behov av att konsekvenserna av detta utvärderas. Man bör undersöka om de idéburna aktörerna får möjlighet att erbjuda sitt mervärde, genom att kunna delta i upphandlingar.

Möjligheter att reservera kontrakt för upphandlingar av sociala tjänster och andra särskilda tjänster som överstiger tröskelvärdet om 750 000 euro.

NSPH ser positivt på förslaget om att införa en möjlighet att reservera kontrakt till idéburna aktörer i LOU.

Ett av få områden inom området psykisk ohälsa där brukarrörelsen deltar i upphandlingar är personligt ombud. När personligt ombud inrättades försökte RSMH och Schizofreniförbundet – utan framgång – att påverka myndigheter och beslutsfattare att få till stånd ett undantag för denna verksamhet i upphandlingslagstiftningen. Det är en tjänst som skulle ha mycket att vinna på att reserveras för idéburna aktörer. I några kommuner lyckas fortfarande brukarrörelsen vinna upphandlingar i konkurrens med vinstdrivande aktörer men det blir allt svårare eftersom många kommuner prioriterar lägre kostnader på bekostnad av kvaliteten.

Vad gäller förutsättningen att det behöver leda till en budgetmässig effektivitet vill vi understryka att det är avgörande att inte ha ett för kortsiktigt och begränsat perspektiv. Många av brukarrörelsens verksamheter utgör tjänster som ingår som en del i större offentliga verksamheter. Snarare än att utföra en helt isolerad tjänst kommer representanter för brukarrörelsen in som ett ytterligare lager i den verksamhet som redan bedrivs. Exempel på detta är verksamheter som patientforum eller brukarrevision där brukarrörelsen kommer in och granskar verksamheter inom hälso- och sjukvården eller kommunen. Ytterligare ett exempel är peer support, där någon med egen erfarenhet av psykisk ohälsa kommer in som en kompletterande resurs i verksamheter som vänder sig till personer med psykisk ohälsa.

Det blir en kompletterande kompetensförstärkning. Detta arbete bidrar ofta också till ett kulturskifte i den offentliga verksamheten där man börjar se annorlunda på sitt arbete med

delaktighet och inflytande för de som verksamheten vänder sig till. I längden kan detta främst leda till förbättringar i verksamhetens kvalitet, men också i budgetmässig effektivitet. Detta riskerar man gå miste om ifall man ser på den budgetmässiga effektiviteten allt för begränsat och kortsiktigt.

Möjligheter att begränsa deltagande i valfrihetssystem (Kapitel 9 i utredningen)

NSPH tillstyrker förslaget om att lagen om valfrihetssystem ändras så att det framgår att det är möjligt att reservera rätten att få ansöka om att få delta i ett valfrihetssystem för idéburna aktörer under förutsättning att det föreligger särskilda skäl.

Dock så ser vi att det i dagsläget nog skulle bli en verklighet för väldigt få verksamheter och väldigt få organisationer eftersom det blir ett alternativ under förutsättning att det finns tillräckligt med andra idéburna aktörer som vill erbjuda samma tjänst i samma område, så att det blir en faktisk valfrihet för den enskilde.

Vi ser mycket positivt på att låta ickevalsalternativet vara idéburet så som nämns i utredningen.

Information till enskilda

NSPH tillstyrker att det är lämpligt att vid information till enskilda om leverantörer i ett valfrihetssystem lämna information om att en leverantör är en registrerad idéburen aktör.

Överlag kan det vara överväldigande att som enskild välja mellan många olika utförare för att få tillgång till sitt stöd, så en sådan övergripande information borde presenteras på ett väldigt tydligt och lättillgängligt sätt.

NSPH anser också att leverantörer som organiseras och drivs av brukarrörelsen, alltså en organisation som företräder just den målgrupp som tjänsten är till för, särskilt borde belysas i en sådan information till enskilda.

Som tidigare nämnts ser vi större möjligheter för brukarledda verksamheter att nå framgång, i flera ämnesområden då dessa har bättre förutsättningar att förhindra stigmatisering, undvika fördomsfullt bemötande och nå klienternas förtroende.

ÖVRIGA KOMMENTARER OCH STÅNDPUNKTER

En diskussion om brukarrörelsens olika roller – intressepolitisk granskare eller idéburen utförare.

Under årens lopp har det inom patient-, brukar- och anhörigrörelsen förts vitala diskussioner om i vilken utsträckning man ska ägna sig åt att bedriva professionell verksamhet inom vård, omsorg stöd och service. Givetvis måste varje idéburen organisation från fall till fall besluta om vilken verksamhet man har möjlighet att bedriva. Denna diskussion är i första hand en intern angelägenhet för de idéburna organisationerna men det kan också vara bra för myndigheter och huvudmän att känna till vilka överväganden de ideella aktörerna brukar göra.

En ståndpunkt har varit *den intressepolitiska*: att man enbart ska tala om för beslutsfattare och vårdgivare hur man från ett brukarperspektiv anser att vården ska bedrivas och sedan kräva att viktiga förändringar genomförs. Ett motiv för denna ståndpunkt är att utförarverksamheten

riskerar att ta all kraft från den idéburna organisationen och att den intressepolitiska verksamheten därmed utarmas.

Andra har hävdats att patient- brukar och anhörigrörelsen själva med praktiska exempel måste visa hur vård och samhällsstöd borde bedrivas. Att möjligheten att åstadkomma förändring ökar om man kan visa upp goda förebilder för profession och huvudmän.

Många nyskapande brukarstyrda verksamheter har bedrivits och bedrivs av organisationerna med denna målsättning. Det handlar bland annat om boende, sysselsättning, (re-)habilitering, rådgivning, studiecirkel, utbildning, behandling och revision. Vanligtvis har man organisatoriskt skilt på utförarverksamheter och de andra arbetsområdena för att inte åderlåta det intressepolitiska arbetet.

En vanlig erfarenhet är att verksamheter som utförs i brukarrörelsens regi av personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa är väl så intressepolitiska. De ger ett kontinuerligt närvarande brukarperspektiv i verksamheten och är därigenom ett viktigt komplement till remissyttranden och skrivelser.

En viktig förutsättning för idéburna organisationer i större utsträckning ska kunna ingå i Idéburet offentligt partnerskap är att överenskommelserna ger utrymme för att den verksamhet som ska bedrivas blir förankrad i organisationen med kontinuerlig dialog och erfarenhetsutbyte. Kontakten mellan de anställda i en utförarverksamhet och organisationen/föreningen som äger verksamheten är viktig för att verksamheten inte ska förlora sin särart. Brukarnas kunskap och erfarenhet måste vara utgångspunkten för det arbete som bedrivs.

En annan risk är att en idéburen utförarverksamhet i för hög utsträckning byggs upp av- och baseras på - några få personer. Hur rika erfarenheter och kunskaper dessa än har så kommer sådana verksamheter ha svårt att fungera bra på lång sikt. Ett sätt att motverka detta är att de idéburna utförarverksamheterna utvärderas och att medel avsätts till de idéburna aktörerna för att tillgodose att de på ett långsiktigt hållbart sätt systematiskt ska kunna bygga upp och kontinuerligt förstärka kvalitén i verksamheten.

Områden inom psykisk hälsa/-ohälsa där idéburen verksamhet skapar mervärden – exemplet peer support

På senare år har kunskap och praktik, med stöd av forskning, kunnat visa på mervärden av verksamheter som utförs av brukarorganisationer. Exempelvis när personer med egen erfarenhet av psykisk ohälsa erbjuder professionellt kamratstöd (peer support) vilket skapar mervärden inom en verksamhet som inte andra professioner kan erbjuda.

Brukare/patienter får en ökad motivation och lättare att utveckla strategier när de tillsammans med den professionella kamratstödjaren kan spegla sig i de gemensamma erfarenheterna. Innehållet i insatserna rör sig ofta om pedagogiskt baserad verksamhet inom områden som återhämtning, egenmaktsutveckling, nyorientering och att motverka självstigmatisering.

Vanliga verksamhetsområden för peer support är psykiatrisk hälso- och sjukvård, socialpsykiatri och arbetsrehabilitering. Det pågår också diskussioner om att vidga verksamheten till skola, ungdomsmottagningar och andra verksamheter som vänder sig till ungdomar och unga vuxna.

Ett alternativt förslag som brukar framföras är att egnerfarna brukare lika gärna skulle kunna anställas och skötas av den psykiatriska vården eller av kommunen. Då skulle brukarrörelsen kunna lägga all sin kraft på det intressepolitiska arbetet.

Sådana modeller har också prövats i Sverige och internationellt men resultaten har inte varit särskilt positiva. Peer supportrar som anställs och ”disponeras” av psykiatrin eller socialtjänsten har ofta andra arbetsuppgifter än att vara just professionella kamratstödare. Eftersom de saknar kontakt med brukarrörelsen och andra brukare blir deras inriktning mer och mer som en personal med ordinarie arbetsuppgifter. De har visserligen egen erfarenhet av psykisk ohälsa men arbetar inte specifikt med de verktyg, metoder och förhållningssätt som har utvecklats inom brukarrörelsen.

En ansvarsfördelning som är på väg att utvecklas till en standard i Sverige de senaste åren är följande.

- Anställning och arbetsgivaransvar för professionella kamratstödare ligger på huvudmännen (de verksamheter där de arbetar).
- Ansvar för utbildning, fortbildning, implementeringsstöd (både till peer supportrar och till verksamheter), handledning, kollegial reflektion och dialog med patienter, brukare och anhöriga ligger däremot på den regionala brukarrörelsen.

Genom en sådan ansvarsfördelning bygger man upp en god samverkan och dialog mellan brukarrörelsen och verksamheterna. Man minskar påtagligt risken för att peer supportrar blir utbrända eller långtidssjukskrivna.

Man slår vakt om peer supportrarnas viktiga kamratstödjande funktion och erbjuder dem möjlighet till långsiktig utveckling. På sikt kan detta komma att innebära att peer support blir en ny kompletterande yrkeskategori inom vård, omsorg och utbildning.

Problem med de överenskommelser och ersättningsformer som används idag

Med få undantag har det funnits svårigheter för brukarrörelsen inom området att tillsammans med huvudmännen hitta fungerande former för hur uppdraget ska finansieras. Huvudmännen tycks obekväma med att använda idébaserat offentligt partnerskap och avvisar ofta denna möjlighet. Istället föreslår man andra typer av överenskommelser som sällan har längre varaktighet än ett år. Detta skapa stora svårigheter för de idéburna aktörerna att planera verksamheten långsiktigt. Många verksamheter har tvingats varsla sin personal om uppsägning en gång per år eftersom man inte vet om huvudmännen kommer att vilja förlänga uppdraget och avtalen sällan blir klara i tid.

Längre överenskommelser skapar också ett mer förutsägbart samarbete för båda parter. Det skapar också möjligheter till mer långsiktiga och djupgående verksamheter vilket i sig ger en högre kvalitet på de välfärdstjänster som utförs av de idéburna aktörerna.

Den generella finansieringen av idéburna aktörer behöver stabiliseras

NSPH anser att det är viktigt att kommentera ytterligare aspekter som är avgörande för att dessa förslag ska få de effekter som avses, även om detta strikt inte är denna utrednings område. Förutom möjlighet till att ta en större roll i välfärden genom olika former av samarbete med tillhörande finansieringslösningar behöver också den generella finansieringen för idéburna aktörer stabiliseras.

Detta för att man ska kunna fortsätta med sitt arbete som röstbärare för den grupp som organisationen företräder. Detta är en central del i det som skapar förtroende för en organisation från dess målgrupp. Det blir också en ytterligare komplex fråga när man arbetar som utförare på uppdrag av en offentlig myndighet och kanske samtidigt i rollen som röstbärare behöver kritisera samma myndighet för att uppfylla sitt syfte och verka för sin målgrupps bästa.

Detta får inte bli en rävsax där ideella organisationer riskerar bli av med sina uppdrag ifall man kritiserar sin uppdragsgivare utifrån ett brukarperspektiv. För att undvika att sådana konfliktsituationer uppstår behövs ett kulturskifte inom det offentliga där man istället ser sådan återkoppling som värdefull information i sitt kvalitetsarbete.

Förutom att säkerställa att organisationerna har möjlighet att arbeta långsiktigt med att representera sina målgrupper behövs dessutom en ytterligarefinansiering för att de idéburna organisationerna ska kunna ställa om sitt arbetssätt, inhämta den kunskap som behövs, utveckla de relationer som krävs samt eventuellt anpassa sin verksamhet så att den kan bli relevant för en IOP, ett anbud för en upphandling eller en tjänst inom LOV. Detta kommer att innebära ett betydande arbete, framförallt i den initiala fasen och framförallt för mindre organisationer.

Slutligen blir det också viktigt att se till att detta inte leder till en förväntan på alla idéburna aktörer inom en viss sektor att bli utförare av välfärdstjänster, eller att de organisationer som arbetar med grupper som berörs av välfärdstjänster borde använda sig av dessa kanaler för sin finansiering. För en betydande del av samhällets idéburna aktörer kanske detta aldrig kommer att bli vare sig intressant eller relevant, och deras plats och syfte i samhället får inte tappa fokus eller stöd.

För NSPH

Anki Sandberg

Ordförande